

Astrid Lindgren
Memorial Award

The page is decorated with several thick, orange brushstrokes of varying lengths and curves, scattered across the white background. Some strokes are horizontal, while others are curved or looped.

Vad roligt att du vill läsa *Säg något* av Laurie Halse Anderson!
Här kommer tips och inspiration till samtal före, under och
efter läsningen. Läsguiden går lika bra att använda i skolan
som på biblioteket eller i bokcirkeln.

Författaren Laurie Halse Anderson

Laurie Halse Anderson föddes 1961 i den lilla staden Potsdam i delstaten New York. Hon började sin yrkesbana som frilansjournalist och debuterade som författare för barn och unga 1996. Med romanen *Säg något* (*Speak*) som publicerades 1999 fick hon sitt stora genombrott. Laurie Halse Anderson bor idag i Philadelphia. Vid sidan av sitt skrivande är hon starkt engagerad i frågor som rör sexuellt våld, mångfald och ungas rätt till litteratur.

Foto: Susanne Kronholm

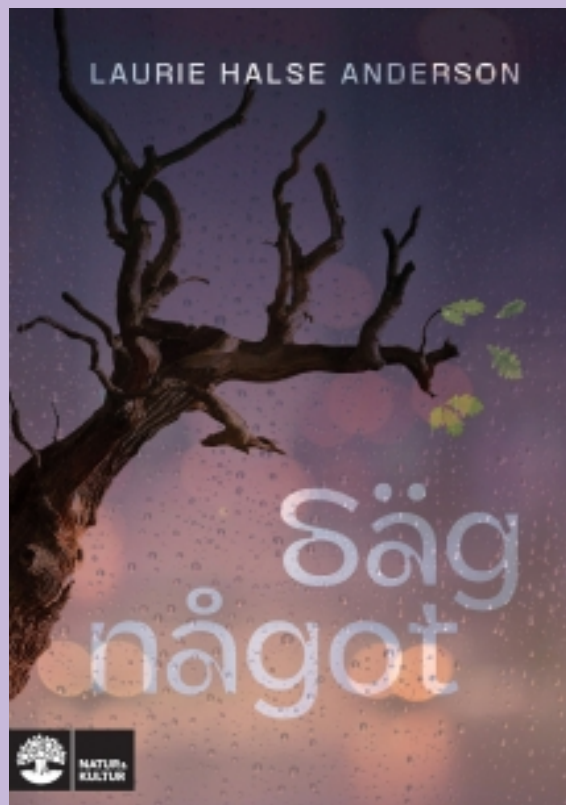
Laurie Halse Anderson framhåller ofta litteraturens möjlighet att både ge styrka i svåra situationer och förbereda för mötet med världen. Hon skriver om unga människor i utsatta situationer, och genom att konsekvent skriva utifrån huvudkaraktärernas synvinkel, i jag-form, tvingas läsaren anpassa sig till karaktärernas sätt att förstå världen omkring sig. Känslor av utsatthet, uppgivenhet men också vilja till förändring skildras med ärlighet, humor och värme. På grund av ämnena i Laurie Halse Andersons romaner förekommer flera av dem på listor över böcker som förbjuds i skolor och som inte köps in på bibliotek i vissa distrikt eller delstater i USA.

Laurie Halse Anderson tilldelades Astrid Lindgren Memorial Award 2023 med motiveringen:

”I sina täta ungdomsromaner ger Laurie Halse Anderson röst åt sökandet efter mening, identitet och sanning, både i samtiden och i historien. Det är en mörkt glimmande realism som levandegör betydelsen av tiden och minnet för den unga människans liv. Smärta och ångest, längtan och kärlek, klass och kön utforskas med stilistisk skärpa och saklig humor. Med varsam intensitet manar Laurie Halse Anderson fram tillstånd, stämningar och känslor och väjer aldrig för det allra svåraste.”

Om *Säg något*

Romanens huvudperson är 13-åriga Melinda som beskriver sin värld och sin situation under det första året på high school. Hennes tidigare vänner fryser ut henne och skolan är en plats för både fysisk och psykisk mobbing. Träffsäkra skildringar av en på många sätt svåruthärdlig vardag blandas med beskrivningar av något som hänt tidigare, till en början mycket fragmentariskt men så småningom med allt större tydlighet. Precis före skolstarten gick Melinda på en stökig tonårsfest, och under festen blev hon våldtagen. Hon ringde polisen men förmådde inte stanna kvar för att berätta vad som hänt. Hon har inte berättat om våldtäkten för någon, och hemsöks av minnen av övergreppet. Hennes tidigare vänner ser henne enbart som tjallaren som förstört festen och hennes föräldrar förstår inte – och har inte förmåga att lyssna efter – vad hon genomlever.

Melindas strategi för att hantera både sitt trauma och den mobbing hon utsätts för blir tystnad och isolering. Hon slutar nästan helt att tala, och behåller tankar, skarpa iakttagelser och bitska formuleringar för sig själv. Bara i bildsalen, under den excentriske läraren Mr Freemans ledning, börjar hon sakta uttrycka sig i bilder. När en tidigare vän riskerar att också utsättas för övergrepp av samme förövare tvingar till sist Melinda sig själv att börja kommunicera igen, och romanen avslutas med Melindas ord "Jag ska berätta". Hon har kommit till en punkt där hon återfått sin röst, eller möjligen vunnit en ny och starkare röst att använda för att tala för sig själv och i sin egen rätt.

En viktig person för Melinda är den amerikanska författaren Maya Angelou. En affisch med Angelous porträtt får ersätta spegeln i ett över-

givet rum som Melinda annekterar som fristad och gömställe i skolan. Anderson har själv sagt att hon valde detta mycket medvetet: hon vill att läsare ska fråga andra och själva söka efter information om Angelou. När *Säg något* skrevs hade diskussioner om lämplig litteratur för unga resulterat i att Angelous självbiografiska roman *Jag vet varför burfågeln sjunger* hamnat på listorna över förbjudna böcker i skolor runtom i USA. I romanen berättar Maya Angelou bland annat om hur hon utsattes för en våldtäkt vid åtta års ålder. Det vet inte Melinda i *Säg något* men läsaren kan göra kopplingarna mellan innehållet i Angelous bok och Melindas liv. Sedan *Säg något* publicerades har en annan likhet tillkommit: hur Angelous och Andersons böcker betraktats som farliga för unga människor.

En annan litterär referens i *Säg något* är Nathaniel Hawthornes roman *Den eldröda bokstaven*, vilken Melindas klass (med måttlig förtjusning) analyserar på engelsklektionerna. Romanen har under lång tid funnits bland de tio oftast analyserade romaner i amerikanska high schools, vilket gör att många i USA känner till berättelsen. Också här finns likheter med Melindas situation: en ung kvinna fryses ut av omgivningen på grund av föreställningar om skam. Beskrivningen av engelsklärarens ensidiga fokus på symboler i Hawthornes roman kan möjligen också vara en blinkning till lärare och bokcirkelare: det viktigaste är kanske inte att jaga symboler utan samtalet om romanen och de frågor den väcker.

Laurie Halse Anderson har beskrivit hur många läsare vittnat om att *Säg något* givit dem hjälp att stiga fram och berätta om sexuella övergrepp, långt före metoo-rörelsen. Anderson har också, tjugo år efter att *Säg något* publicerades första gången, berättat att hon själv blev våldtagen som 13-åring, och att detta övergrepp påverkat hela hennes liv. Omständigheterna var inte desamma som för romanens Melinda, men erfarenheterna av smärta, skam och stigmatisering speglas i romanen.

Säg något har filmatiserats 2004, och omvandlats till en serieroman med bilder av Emily Carroll 2018.

Säg något i bokcirkeln eller klassrummet

Laurie Halse Anderson har sagt att hon väljer att skriva om ämnen som är viktiga för unga människor, ämnen de behöver få möjlighet att tala och tänka om. I sitt tacktal i maj 2023 sa hon bland annat "Berättelser öppnar dörrar till samtal och utveckling". Men för att boksamtal ska bli undersökande och rika på perspektiv kan man ibland behöva hjälp på traven. Nedan finns exempel på frågor att använda före, under och efter läsningen.

Sedan 1 juli 2022 finns det ämnesintegrerade området Sex, samtycke och relationer inskrivet i de svenska läroplanerna, och i många kurs- och ämnesplaner. Arbetet med romanen *Säg något* lämpar sig mycket väl för gemensamt arbete där både lärare i olika ämnen och elevhälso-team samverkar. Laurie Halse Andersons text skapar förutsättningar för samtal om svåra ämnen!

Före läsningen

För att aktivera nyfikenhet och engagemang kan det vara bra att bekanta sig med romanen före själva läsningen. Fundera till exempel tillsammans över:

Titeln

- Bokens titel är en uppmaning. Vem kan det vara som ska säga något? I vilka olika slags situationer kan uppmaningen "säg något" vara aktuell? Vad kan göra att någon inte vill "säg något"?

Omslaget

- Titta noga på omslaget – vad säger det om innehållet? Om ni har möjlighet: ta fram olika omslag (till exempel den äldre svenska utgåvan och den nyare, olika upplagor av romanen på engelska) och jämför.

Dedikationen

- Romanen *Säg något* har en dedikation, där författaren Laurie Halse Anderson skriver "Till Sandy Bernstein, som hjälpte mig att hitta min röst, och till min man Greg som lyssnar". Vilka tankar väcker dedikationen, om författaren, om romanen och om titeln *Säg något*?
- I serieutgåvan av *Speak* som gavs ut 2018 ändrade Laurie Halse Anderson dedikationen till "To everyone seeking their voice and reaching for their power". Vilka tankar väcker denna dedikation om författaren, om romanen och om titeln *Säg något*?

Under läsningen

Läsare är olika och sammanhangen där böcker läses är olika. Att uppmuntra till reflektion under läsningens gång är ändå aldrig fel. För många läsare räcker det med uppmaningen att samla citat som på något sätt väcker tankar eller känslor. För andra är det kanske bra att ha några frågor med sig in i läsningen, och exempel på sådana finns nedan (Efter läsningen).

Det kan också vara värt att påpeka att det ofta är värdefullt att notera när något särskilt ord, en situation eller en bild återkommer flera gånger. Lägg lappar i boken, eller skriv upp sidor!

Efter läsningen

Säg något

- Efter avslutad läsning – fundera igen över titeln. Vem eller vilka kan uppmaningen rikta sig till? Vad är det som behöver sägas? Kanske är det många som bör säga något, och kanske är det olika saker som behöver sägas?
- Boken avslutas med att Melinda säger "Jag ska berätta". Vilka händelser och/eller människor har hjälpt henne till att göra detta möjligt?

Sexuella övergrepp

- Trots att läsaren är inne i Melindas huvud och får följa hennes tankar dröjer det ända till de sista avsnitten i romanen tills det som faktiskt hände på festen, våldtäkten, beskrivs i klarspråk. Hur formulerar hon sig om det sexuella övergreppet tidigare? Vad säger hennes sätt att uttrycka sig om de känslor hon bär med sig efter övergreppet? På vilka olika sätt har övergreppet påverkat henne?
- Det finns två skildringar av sexuella övergrepp i romanen, dels den våldtäkt Melinda utsätts för, och dels det övergrepps försök som Andy gör men som Melinda skyddar sig från. Hur skiljer sig de olika situationerna åt? Vilken betydelse har scenerna för romanen, och för läsningen?
- I klottret på toaletten visar det sig att många tjejer har känt sig utsatta av den kille, Andy, som våldtagit Melinda. För Melinda blir det en bekräftelse att inte vara ensam i utsattheten. Men Andy själv verkar överhuvudtaget inte ta in att hans handlande är oacceptabelt. Hur är det möjligt? Vad kan ha format honom – och hur stoppar man den typen av beteende?

Skolmiljön

- Melinda beskriver träffsäkert och ofta med spetsig humor de sociala spel som pågår i skolan, där tillhörighet till en grupp ofta har väldigt högt värde. Hur ser Heathers respektive Melindas olika sätt att resonera om grupper och behovet av tillhörighet ut? Vad kan ligga bakom deras olika sätt att tänka och agera?
- Melinda ger många lärare och elever smeknamn, ofta lite bitska sådana. Vad säger det om henne, och vilken betydelse har det för upplevelsen av boken?
- Hur ser Melindas relation till sina olika lärare ut? Vilka lärare har störst betydelse för henne och varför just de?
- Olika rum, lektionssalar och andra platser i skolan har olika slags "laddning" för Melinda. Vilka platser känner hon sig säker på, och vilka får henne att känna sig extra utsatt – och vad säger det om henne?

Psykisk ohälsa

- Melinda kämpar på egen hand med minnena av våldtäkten. Vilka strategier har hon för att klara av smärtan och ångesten? Vilka av dessa strategier kan vara bra för henne, och vilka kanske snarare motverkar hennes läkeprocess?
- Det finns många tecken på att Melinda lider av en depression som följd av det sexuella övergreppet. Hur märker människor

runtomkring henne detta, och hur märks det i de tankar som läsaren tar del av? Vilka verkar förstå att det är något som är på tok, och hur reagerar de? Finns det saker de kunde ha gjort annorlunda – vad i så fall, och hur kunde de ha gjort?

Naturen

- Melinda får i uppgift att arbeta med träd. Hennes kamp med att försöka skapa ett konstnärligt uttryck pågår genom hela boken. Hur speglar hennes bildarbete arbetet med att hantera efterverkningarna av det sexuella övergreppet?
- Det finns flera olika skeenden kopplade till natur och växande i romanen, utöver Melindas arbete med träd. På vilka sätt kan dessa skeenden spegla Melindas arbete med sig själv?

Familjen

- Vardagslivet hemma hos familjen Sordino (vars efternamn kan vara värt att fundera över) verkar inte helt enkelt. Vid vilka tillfällen har familjen det som bäst tillsammans? Vad är det som då skapar sammanhållning och gemenskap?

Bannlysta böcker

- Det första Melinda gör när hon hittat sin skrubb är att sätta upp en affisch med Maya Angelous porträtt – en författare bibliotekarien beskrivit som en av USA:s största. Eftersom Angelou skrivit en bok som skolstyrelsen fördömt har affischen rensats undan – men bibliotekarien har uppenbarligen inte slängt affischen utan gett den till Melinda. Vad säger detta om bibliotekarien? Vad säger det om skolstyrelsen?
- *Säg något* har under perioder varit en av de böcker som flest skolstyrelser satt upp på listor över förbjudna böcker i skolor och skolbibliotek. Vad är det man försöker hindra när man förbjuder böcker, till exempel just *Säg något*?

Om läsguiden

Läsguiden är skriven av Katarina Lycken Rüter, förstelärare i svenska och religion på gymnasiet

Säg något

Originaltitel: *Speak* (Farrar, Straus and Giroux, 1999)

Utgiven på svenska av Natur & Kultur, 2023

Översättning av Ann Margret Forsström

Foto: Roine Karlsson

Barn har rätt till bra berättelser

Att få en läsupplevelse är att drabbas av en särskild kraft. En kraft som kan vidga världar, erövra språk, utmana tankar, låta fantasin vandra fritt. Astrid Lindgren Memorial Award (ALMA) instiftades 2002 av Sveriges regering för att värna barnens rätt till bra berättelser. Prissumman på fem miljoner svenska kronor gör priset till världens största i sitt slag. Det visar hur viktig ungas läsning är, nu och i framtiden. Läs mer på alma.se

Astrid Lindgren
Memorial Award